

VOGELS VAN EUROPA

Een determinatiegids

**Rob Hume, Robert Still,
Andy Swash en Hugh Harrop**

Consultant: Chris Batty

Fotoselectie: Agami Photo Agency

Noordboek Natuur

Oorspronkelijke titel: *Europe's Birds. An identification guide.*
@ 2021 Princeton University Press.

© 2023 Uitgeverij Noordboek
Omslagontwerp: Barbara Jonkers
Productie en ontwerp: **WILD**Guides
Vertaling en opmaak: Ger Meesters (GMB)
Redactie: Arnold Meijer (Blue Robin)

ISBN 978 90 5615 947 4
NUR 435

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij Noordboek, Postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl.

Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

Inhoud

Inleiding	4
Hoe dit boek te gebruiken	6
Topografie van een vogel	7
Leeftijd, geslacht en rui	8
De soortbeschrijvingen	12
De vogelgroepen	14
Zwanen, ganzen en eenden	20
Futen, duikers en aalscholvers	72
Zeevogels	87
Meeuwen en sterns	106
Jagers	146
Steltlopers	154
Grote oever- en watervogels	198
Rallen	216
Hoenders Vechtkwartels	222
Trappen	236
Duiven	239
Zandhoenders	239
Nachtzwaluwen	248
Uilen	250
Roofvogels	265
Koekoeken, ijsvogels, bijeneters, scharrelaars en hoppen	320
Spechten	329
Gierzwaluwen en zwaluwen	339
Leeuweriken, piepers en kwikstaarten	348
Winterkoningen	372
Heggenmussen	373
Wielewalen Pestvogels	376
Spreeuwen	378
Waterspreeuwen	381
Babbelaars Buulbuuls	382
Lijsters, roodstaarten, tapuiten en zijdestaart	383
Zangers, goudhanen, graszangers en prinia's	412
Vliegenvangers	448
Boomklevers, boomkruipers en rotskruiper	452
Mezen	452
Klauwierien	466
Kraaien	471
Vinken en mussen	480
Gorzen	508
Endemische landvogels van de Atlantische eilanden	523
Dwaalgasten in Europa	530
Noord-Amerikaanse zangvogels	609
Ingeburgerde exoten	618
De status en bescherming van Europese vogels	622
Bronnen voor aanvullende informatie	623
Dankwoord en fotoverantwoording	624
Register	628

Inleiding

Deze complete foto-determinatiegids voor de vogels van Europa kan worden gebruikt door iedereen die graag naar vogels kijkt. Hij is gemaakt voor iedereen die meer over vogels wil weten en die alle fascinerende soorten die Europa te bieden heeft, wil kunnen determineren. Hij biedt ook inzicht in de verscheidenheid aan vogels in Europa, hun status en bewegingen, hun leefgebieden en hun gedrag: vogels kijken gaat immers veel verder dan alleen de determinatie. De duizenden informatieve foto's nodigen ook uit om de gids zo maar eens door te bladeren.

In deze gids worden 928 soorten beschreven en afgebeeld. Dit boek gaat verder met de enorm succesvolle opzet en grondgedachte die zijn ingezet met *Britain's Birds* van **WILDGuides**. Het is samengesteld door hetzelfde team van auteurs, redacteurs, ontwerpers en fotografen, die allemaal ook ervaren en bereisde vogelaars zijn die begrijpen waar het om gaat.

In dit boek wordt 'Europa' in het zuiden begrensd door de Middellandse Zee (inclusief alle mediterrane eilanden) en in het oosten door de Kaspische Zee en het Oeralgebergte. De Azoren, Madeira en de Canarische Eilanden zijn eveneens inbegrepen.

Het boek behandelt alle inheemse vogels van Europa en alle soorten waarvan bekend is dat ze Europa als dwaalgast uit andere delen van de wereld hebben bereikt (tot eind maart 2021). Het behandelt ook in het kort de soorten die zelfvoorzienende populaties hebben gesticht na ontsnappingen uit gevangenschap of door menselijk introducties. Twee soorten die historisch in Europa voorkwamen – de wereldwijd uitgestorven Canarische scholekster *Haematopus meadewaldoi* en de eskimowulp *Numenius borealis*, nu waarschijnlijk uitgestorven – worden niet behandeld (de reuzenalk *Pinguinus impennis* stierf al veel eerder uit). Helaas kan de dunbekwulp, die wel in het boek is opgenomen, nu ook wereldwijd zijn uitgestorven, en de gestreepte vechtkwartel zijn we waarschijnlijk ook kwijt als Europese soort.

Veel mensen hebben een onschatbare bijdrage geleverd aan de productie van dit boek en geholpen om de nauwkeurigheid te borgen (deze worden allemaal dankbaar vermeld op blz. 624). Een speciale vermelding is echter op zijn plaats voor **Chris Batty**, die vele duizenden foto's controleerde op determinatie, leeftijd en geslacht, en ook op ontelbaar veel andere manieren heeft geholpen. De foto's en de manier waarop ze worden gepresenteerd onderscheiden dit boek van alle andere. Hoewel vele zijn gemaakt door de auteurs, hebben maar liefst 349 vogelfotografen wereldwijd royaal en enthousiast bijgedragen om de onvermijdelijke leemten op te vullen. Het lijkt echter geen twijfel dat de productie van het boek niet mogelijk zou zijn geweest zonder de bijzonder nauwe samenwerking met **Agami Photo Agency** in Nederland (www.agami.nl), dat een onovertroffen collectie hoogwaardige foto's, gemaakt door de beste vogelfotografen van Europa, ter beschikking stelde. Het bekijken van hun beeldmateriaal en het selecteren van de te gebruiken foto's was een informatieve, lonende en enorm plezierige taak. Bij de overgrote meerderheid van de afgebeelde foto's, inclusief die van extreme zeldzaamheden, gaat het om individuele vogels die daadwerkelijk in Europa zijn gefotografeerd. Alle fotografen worden genoemd in de fotoverantwoording op blz. 624-627.

Voor elke soort die regelmatig in Europa wordt aangetroffen, is er een verspreidingskaart op basis van kaarten die ter beschikking werden gesteld door **BirdLife International**, de wereldwijde autoriteit voor de bescherming van wilde vogels (zie blz. 622).

De behandeling van soorten en ondersoorten en de wetenschappelijke namen volgen BirdLife International, net als de classificatie van de beschermingsstatus van de soorten.

De recente druk op de leefomgeving, die eindelijk het publieke bewustzijn bereikte na decennia van onderzoek en campagnes, versterkt de noodzaak om vogels en leefgebieden wereldwijd te beschermen. Dit boek helpt mensen om te determineren wat ze zien, en als dat een eerste stap is in de richting dat meer mensen vogels echt gaan waarderen en de noodzaak te begrijpen dat ze moeten overleven in een snel veranderend wereld, zal dat alle moeite waard geweest zijn.

Kaart van het in het boek beschreven gebied met landen, regio's en kenmerken.

In de tabel worden **VETTE HOOFDLETTERS** gebruikt voor regio's (de landen binnen die regio's zijn met kleuren aangegeven); **vette tekst** wordt gebruikt voor landen; magere tekst wordt gebruikt voor andere locaties, met gebieden in hoofdletters.

AL	Albanië
AD	Andorra
AM	Armenië
ASM	KLEIN-AZIË
AT	Oostenrijk
AZ	Azerbeidjan
AZO	AZOREN (PT)
BA	Bosnië & Herzegovina
BAI	BALEAREN
BAL	BALKAN
BE	België
BG	Bulgarije
BY	Wit-Rusland
CAN	CANARISCHE EIL (ES)
CH	Zwitserland
COR	Corsica (FR)

CRI	Krim
CY	Cyprus
CZ	Tsjechië
DE	Duitsland
DK	Denemarken
EE	Estland
EL	Griekenland
ES	Spanje
FAR	Faeröer
FI	Finland
FR	Frankrijk
GE	Georgië
GRL	Groenland
HR	Kroatië
HU	Hongarije
IBE	IBERISCH SCHIEREIL.

IE	Ierland
IS	Island
IT	Italië
JMA	Jan Mayen (NO)
LV	Letland
LI	Liechtenstein
LT	Litouwen
LU	Luxemburg
MAC	MACARONESIË
MAD	Madeira
MC	Monaco
MD	Moldavië
MK	Noord-Macedonië
MT	Malta
ME	Montenegro
NL	Nederland

NO	Noorwegen
PL	Polen
PT	Portugal
RO	Roemenië
RS	Servië
RU	Rusland (Europees)
SAR	Sardinië (IT)
SCA	SCANDINAVIË
SE	Zweden
SI	Slovenië
SK	Slowakije
SM	San Marino
TR	Turkije
UA	Oekraïne
UK	Verenigd koninkrijk
XK	Kosovo

Hoe dit boek te gebruiken

Dit boek hanteert een eenvoudige stapsgewijze benadering, gecombineerd met gedetailleerde beschrijvingen, vergelijkingen en een ongeëvenaarde collectie foto's, om je te helpen elke vogel die je ziet te determineren. Dit vereist echter voldoende zicht op de vogel en zorgvuldig observeren en is afhankelijk van de soort. Sommige blijven extreem moeilijk. Determinatie vereist zorgvuldigheid en objectiviteit, gekoppeld aan een zekere mate van realisme.

Het determinatieproces

- 1** Als je een onbekende vogel ziet, kijk dan goed en let op alle punten die relevant kunnen zijn voor de determinatie, zoals vormen en structuren, kleuren, patronen, gedragskenmerken en geluiden.
- 2** Zoek in de galerij met miniatuurafbeeldingen (*blz. 14–19*) om het vogeltype te vinden waarnaar je kijkt – misschien een eend, een meeuw, een specht, een lijster of een vink. De vogels in het boek zijn gerangschikt in logische groepen, die hun classificatie weerspiegelen (taxonomische volgorde), maar de volgorde wijkt waar nodig af voor een betere vergelijking (bijv. gierzwaluwen dichtbij zwaluwen en valken bij de roofvogels).
- 3** Ga naar het relevante gedeelte, waar een korte introductie de opties zal helpen beperken. In sommige gevallen kunnen er nog veel mogelijkheden zijn en waar nuttig zijn deze verder onderverdeeld in subgroepen. Dit zal je helpen om je te concentreren op het juiste vogeltype en om andere uit te lichten die eventueel moeten worden overwogen, waardoor de opties worden teruggebracht tot een handvol mogelijkheden. De details die in de individuele soortbeschrijvingen staan, zouden je dan in staat moeten stellen om de vogel een naam te geven.
- 4** **Als er iets niet klopt**, kijk dan in de inleidende sectie naar informatie over verwarrende groepen/soorten, of denk aan een exotische 'ontsnapte' vogel of een zeldzame trekvogel of dwaalgast.
- 5** Naarmate je meer ervaring opdoet, kun je direct in het boek naar de meest waarschijnlijke groep – of de best passende – bladeren, maar overhaaste conclusies trekken leidt vaak tot fouten.

Gelijkende soorten die moeten worden overwogen, worden genoemd in een paars 'dubbelgangers'-kader (met paginaverwijzingen, tenzij deze op dezelfde of op tegenover elkaar liggende bladzijden staan). Onthoud dat zeldzame vogels precies dat zijn: zeldzaam! In de overgrote meerderheid van de gevallen zal wat je ziet een algemeen alternatief zijn.

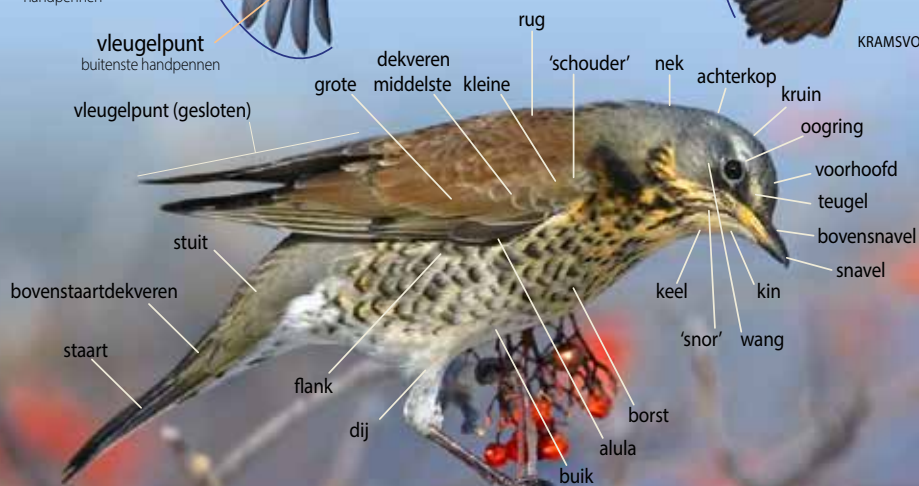
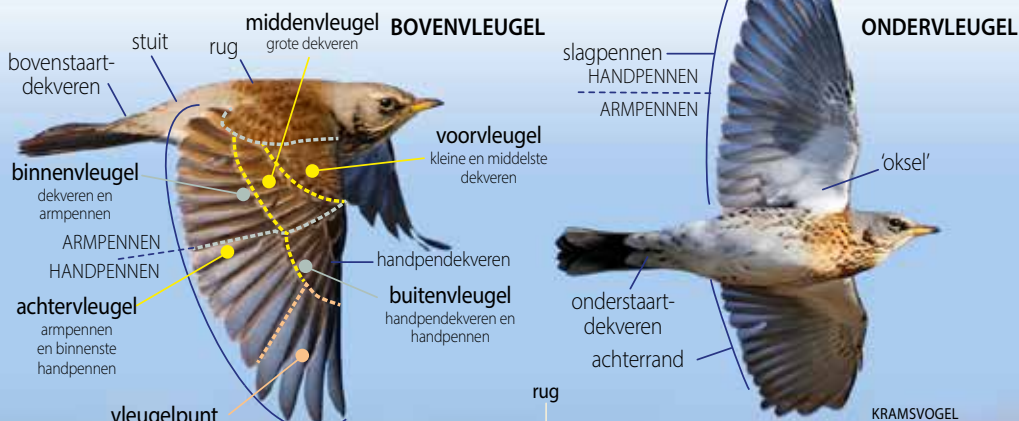
De foto's tonen vogels in vergelijkbare poses en belichting om het vergelijken te vergemakkelijken – het is echter al te gemakkelijk om een fout te maken. In de werkelijkheid worden kleuren beïnvloed door factoren als zonnige of bewolkte omstandigheden en reflecties van water of gebladerte. Close-upfoto's tonen alle details van het verenkleed, maar het is belangrijk om in gedachten te houden dat een waarneming van grotere afstand een eenvoudiger, egalier 'patroon' en veel minder detail of kleur kan laten zien. Een 'expert' zijn, gaat vaak over het kunnen herkennen van vogels op afstand, of onder slechte omstandigheden. Een sijs op een voederplank of een zanglijster op het gazon zullen gemakkelijk zijn, maar het determineren van een verre 'stip' in de lucht of in een boomtop zal meer ervaring vereisen.

Bij bepaalde soorten worden de kenmerken pas door ervaring duidelijk en zijn moeilijk in een boek te illustreren – maar ze zijn van vitaal belang bij de determinatie. Elke soort heeft zijn eigen karakter (ook wel 'jizz' genoemd) en sommige hebben zelfs een bepaalde 'expressie'. Gedrag helpt vaak: bij een grote zwerm zwarte vogels, kan het gaan om spreeuwen, maar het zullen geen merels zijn. Boven het wad kan een zwerm bestaan uit bonte strandlopers of kanoeten, maar het zijn geen oeverlopers; een groep van 100 grote steltlopers zouden tureluurs of grutto's kunnen zijn, maar geen groenpootruiters. Een grote watervogel die op een paal gaat zitten, kan een aalscholver zijn, maar geen duiker. Een boszanger die herhaaldelijk zijn staart naar beneden drukt, kan een tijtjaf zijn maar geen fitis. Een scherp waarnemer blijft zulke belangrijke determinatienuances altijd leren.

De topografie van een vogel

Deze afbeeldingen tonen de essentiële termen die in dit boek worden gebruikt (andere termen die specifiek zijn voor een bepaalde groep worden behandeld in de inleidende secties).

Vleugelstreep: De term 'vleugelstreep' wordt gebruikt om elke 'baan' over de gespreide vleugel te beschrijven. Deze wordt meestal gevormd door contrasterende toppen van de vleugeldekveren en/of lichte bases van de slagpennen. Bij sommige soorten, zoals **pimpelmee** (rechts) is zo'n baan duidelijk zichtbaar op de gesloten vleugel, bij andere soorten, zoals **drieteenstrandloper** (onder), is hij nauwelijks waarneembaar – met name eventuele lichte bases van de slagpennen. Merk op dat de term 'baan' meestal verwijst naar een 'dwars' patroon of lijn, terwijl 'streep' een 'lengtemarkering' langs de vleugel betekent.

Leeftijd, geslacht en rui

Individueen van een soort kunnen uiterlijk verschillen, afhankelijk van leeftijd, geslacht en seizoen, de effecten van slijtage en bleken (vervaging) van verenkleuren en patronen en de staat van de rui (vervanging van oude veren door nieuwe). Bij sommige kunnen geografisch gescheiden populaties met consistente verschillen worden geïdentificeerd als 'ondersoorten'. Het is niet mogelijk om elk 'verenkleed' te tonen, maar alle significante worden beschreven of geïllustreerd.

Bij soorten als winterkoning en bosuil lijken mannetjes (♂) en vrouwtjes (♀) en ook de juvenielen het hele jaar door erg op elkaar. Aan het andere uiterste zien mannetjes en vrouwtjes er totaal verschillend uit, sommige hebben verschillende broed- en niet-broedkleden (of zomer- en winterkleden) en kunnen juvenielen worden onderscheiden van oudere onvolwassen vogels. Grotere soorten worden in de loop van een aantal jaren volwassen.

In het boek zijn de foto's gelabeld om de maanden aan te geven waarin het getoonde verenkleed waarschijnlijk te zien is, maar het is belangrijk om te weten dat de veranderingen van het ene verenkleed naar het andere *geleidelijk* plaatsvinden over een periode van weken of zelfs maanden.

Voor een fotografische gids is een andere benadering nodig dan voor de meeste andere veldgidsen. Alles moet nauwkeurig zijn, maar close-upfoto's met een hoge resolutie onthullen details die voorheen alleen goed te zien waren bij een vogel in de hand. Een vogel op een foto kan niet als 'adult' worden bestempeld als bijvoorbeeld enkele lichte veertoppen aantonen dat de vogel slechts één jaar oud is. Dit voegt een zekere mate van complexiteit toe, maar maakt ook een meer gedetailleerde discussie over de leeftijdsbepaling mogelijk.

Adulte mannetjes in broed- of baltskleed zijn meestal felgekleurd, niet-broedende en onvolwassen mannetjes lijken meer op vrouwtjes en juvenielen zijn het minst onderscheidend. Bij een zeer klein aantal soorten (franjepoten en morinelplevier) zijn de rollen en verenkleeden van mannetjes en vrouwtjes omgedraaid, waarbij de vrouwtjes het felst gekleurd zijn. Mannetjes zijn meestal groter dan vrouwtjes, behalve bij roofvogels en het verschil in grootte kan dan bijzonder groot zijn.

Verenkleedcategorieën

Dit boek gebruikt eenvoudige termen om verenkleeden te beschrijven; deze zijn als volgt gecodeerd:

Juveniel (Juv)	1e-winter (1W)	1e-zomer (1Z)	2e-winter (2W)	2e-zomer (2Z)	Adult (Ad)
Het eerste verenkleed waarin de jonge vogel vliegt...	...gewoonlijk gevolgd door een gedeeltelijke rui van de kop-/lichaamsveren in de herfst...	...na verdere veranderingen door rui en/of bleken in het volgende voorjaar.	Gewoonlijk een gehele nieuwe set veren na een complete rui in de late zomer/herfst...	...en zo verder tot volwassenheid...	...met eventueel een broedkleed (Br) en een niet-broedkleed (Nb).

Deze reeks foto's toont de variatie in verenkleeden van dwergmeeuw met vijf ruien in een periode van twee jaar, van juveniel tot adult.

Vogels in juveniel, 1e-winter- en 1e-zomerkleed – dus tot een jaar oud – kunnen ‘1e-jaars’ (1J) genoemd worden. Sommige soorten zijn volwassen als ze een jaar oud zijn, feitelijk zonder ‘1e-zomer’-kleed. Vogels die nog niet broeden, worden ‘onvolwassen’ (onv) genoemd. Het ‘broedkleed’ is meestal het helderst in de lente en zomer (d.w.z. ‘zomerkleed’). Uitzonderingen zijn mannetjeseenden, die in de winter op hun mooist zijn (‘broed’- of ‘baltskleed’): in de zomer ruien ze naar een valer ‘eclipskleed’ – zie *blz. 21*. Grote meeuwen met een witte kop in het broedkleed krijgen vanaf midzomer een gestreepte ‘winterkop’, maar kunnen in januari al weer witkoppig zijn.

Voorbeelden van verenkleedsequenties zijn door het hele boek opgenomen in de relevante inleidende paragrafen: zie wilde eend (*blz. 21*), fuut, roodkeelduiker en aalscholver (*blz. 72*), kokmeeuw (*blz. 106 en 109*), zilvermeeuw (*blz. 108–109*), middelste jager (*blz. 146*), drieteenstrandloper (*blz. 154*), sijs (*blz. 480*) en rietgors (*blz. 508*), en ook in enkele van de individuele soortbeschrijvingen, zoals stormmeeuw (*blz. 116*), roodpootvalk (*blz. 313*) en merel (*blz. 385*).

Een korte uitleg van de rui

Veren zijn sterk maar moeten regelmatig worden vervangen, kunnen erg gesleten raken en van kleur veranderen door zonlicht en zout water. Ze worden vervangen in een proces dat ‘rui’ wordt genoemd. De rui kent bij de meeste soorten een strikte volgorde, maar de timing kan variëren en een volledige rui, waarbij alle veren moeten worden vervangen, kan weken of maanden duren. Bij sterk getekende soorten is de rui vrij gemakkelijk te volgen, maar bij de meeste vogels is het minder gemakkelijk te beoordelen (behalve misschien op foto’s of met de vogel in de hand).

Kleuren zijn opmerkelijk consistent binnen soorten, maar vervagen wanneer ze worden blootgesteld aan zonlicht (bleken) of sleet (slijten). Bepaalde veren (zoals het bleekgrijs van meeuwen en sterns, of het grijs van een houtduif) worden door sleet donkerder naarmate het ‘verse’ oppervlak slijt. Zwart, grijs of groen kunnen na verloop van tijd bruiner worden. Zelfs relatief ‘egale’ vogels kunnen qua uiterlijk verschillen door deze processen en waargenomen patronen komen mogelijk niet overeen met de basisbeschrijvingen. Pigmenten zoals melanine produceren donkere markeringen die sterker zijn dan ongepigmenteerde lichtgekleurde veerzomen, die gemakkelijk afslijten. Hierdoor kunnen veren verrassend rafelig worden en patronen veranderen.

Bij een wulp slijten bleke vlekken op de veerrand letterlijk af, waardoor een ‘gevekt’ patroon verandert in een egaal patroon, zonder dat er veren worden vervangen. Veel meeuwen verliezen de witte vensters op hun zwarte vleugelpunten, die bruiner worden. Sommige soorten, zoals vinken, gorzen en tapuiten, verliezen de lichte veerranden snel in de lente, waardoor de helderdere kleuren eronder zichtbaar worden en ze een broedkleed produceren zonder dat er veren worden vervangen. Bij een adulte steenarend zijn (nieuwe) zwartachtige lichaamsveren bijna willekeurig gemengd met (oudere) bruine en (ongeveer een jaar oude) bleekgele, gebleekte veren.

De rui zelf kan een enorm effect hebben op vormen en patronen, doordat afgeworpen of gedeeltelijk uitgegroeide slagpennen zorgen voor duidelijke gaten. Denk aan de vleugeltoppen van meeuwen met kenmerkende grijze en zwart-witte patronen, die kunnen worden verstoord door nieuwe (heldere), enkele ontbrekende of slechts gedeeltelijk uitgegroeide en andere oude (verbleekte) veren. Tijdens de rui ontstaan door afgeworpen of uitgroeiende veren gaten in vleugels en staart of duidelijke breuken in patronen zoals vleugelbanen, totdat alle nieuwe veren zijn uitgegroeid en de normale patronen zijn hersteld. Veren, zoals staartpennen, kunnen afbreken.

Een rui is ofwel ‘volledig’ (waarbij alle veren van kop, lichaam, vleugels en staart worden vervangen) of ‘gedeeltelijk’ (meestal beperkt tot kop en lichaam en enkele vleugeldekveren, maar niet de slag- of staartpennen). Een volledige rui begint meestal met de binnenste handpen, de overige veren worden vernieuwd gedurende de tijd die nodig is om alle slagpennen te ruien. De meeste soorten voltooien hun rui aaneensluitend. Een volledige rui duurt minstens enkele weken, zelfs bij kleine soorten: een putter heeft bijvoorbeeld gemiddeld 77 dagen nodig. Andere hebben een ‘uitgestelde rui’ (halverwege gepauzeerd, meestal tijdens de trek, om hem later af te ronden).

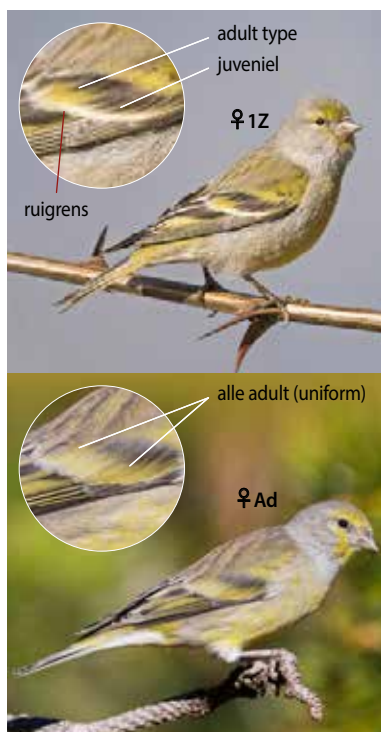

Deze adulte **zwarte sterns** laten zien hoe het uiterlijk kan veranderen door slijtage (de veren worden donkerder doordat het blekere oppervlak afslijt), bleken (lichter worden) en de geleidelijke voortgang van de rui (die enkele weken duurt), zodat er vaak complexe tussenstadia te zien zijn. Als een vogel er niet helemaal uitziet zoals je verwacht, moet je altijd rekening houden met de rui. **MEI:** zwarte kop/onderzijde; smetteloze staart; donkere (versleten) binnenste armpennen en buitenste handpennen (uitgegroeid tijdens vorige JUL-AUG); nieuwere, blekere buitenste armpennen/binnenste handpennen (uitgegroeid in JAN-FEB). **JUL:** zwart van kop/onderzijde vervangen door wit vanaf MEI/BEGIN JUN, vanaf gezicht achterwaarts. Oude staartpennen (uitgegroeid in OKT) tot een punt gesleten, nieuwe (uitgegroeid in MRT/APR) afgerond. Binnenste armpennen, buitenste handpennen en hun dekveren donker, maar lichte veren nu donkerder door sleet. **AUG:** lichaam wit; slagpennen van verschillende leeftijden, zwartachtig, bruin en lichtgrijs.

De meeste **niet-zangvogels** hebben als adult twee ruien per jaar: een **volledige** in de herfst/winter (augustus-december) en een **gedeeltelijke** in het voorjaar (maart-mei). Noordelijke steltlopers kunnen de rui tijdens de trek opschorten en deze in hun winterverblijf voltooien. Grote roofvogels ruien bijna continu, maar kleine roofvogels hebben een éénjarige rui (zoals buizerds, mei-september). Bij veel watervogels en enkele andere soorten (bijv. kraanvogels) worden alle slagpennen tegelijk afgeworpen, waardoor de vogel 20 tot 40 dagen niet kan vliegen.

Adulte zwarte stern (hierboven) ondergaat eind mei/juni een **volledige rui**, beginnend met de kop, vanaf juli/augustus de staart en vleugels, maar onderbroken tijdens de trek en voltooid in januari/februari. Voordat de trek in het voorjaar plaatsvindt, omvat een **gedeeltelijke rui** kop, lichaam, staart, binnenste slagpennen en enkele vleugeldekveren, maar de binnenste slagpennen worden opnieuw geruid vanaf november, meestal in februari, maar dat wordt onderbroken tijdens de voorjaarstrek.

Zangvogels (in dit boek van zwaluwen tot gorzen) ondergaan kort na het uitvliegen een postjuvenile rui naar 1e-winter. Adulte vogels hebben in de late zomer een rui na het broeden. In de late winter of lente hebben beide leeftijdsgroepen een rui voor het broeden. Binnen dit patroon zijn **vier ruistrategieën**, die in detail variëren. De perioden verschillen per soort. De leeftijd kan o.a. bepaald worden door verschillen tussen oude (juvenile) en pas geruide (adulte) vleugeldekveren bij 1e-jaarsvogels. De duidelijke overgang tussen twee generaties veren noemen we een 'ruigrens' (zie Citroensijs, rechts).

Deze vrouwtjes **citreensijs** illustreren het verschil tussen de grote dekveren van een 1e-zomervogel (enkele juvenile veren, andere pas geruide van het adulte type) en adulte dekveren (uniforme dekveren).

Actief ruiende vogels kunnen korte tijd kenmerken vertonen (zoals oude én nieuwe vleugeldekveren) die doen denken aan andere leeftijdsgroepen. De vier strategieën worden hieronder samengevat. Bij de zangvogels is een symbool (1), (2), (3) of (4) opgenomen om aan te geven welke strategie ze volgen.

1 Type 1 heeft één volledige rui per jaar [juni-september] voor zowel adulte als juveniele vogels. De juvenielen zijn te onderscheiden, maar leeftijdsbepaling is na de rui niet meer mogelijk (d.w.z. 1e-winter is identiek aan adult).

2 Type 2 heeft een gedeeltelijke rui [juli-september] bij juvenielen en een volledige rui [juni-september] bij adulte vogels. Juvenielen ruien handpennen, maar niet hun handpendekveren: nieuwe handpendekveren met oude (juveniele) dekveren onderscheiden 1e-winter- van adulte vogels. Adulte vogels hebben één generatie veren, 1e-jaarsvogels hebben er tot de volgende zomer twee.

3 Type 3 heeft een gedeeltelijke rui [juli-september] en een tweede gedeeltelijke rui [januari-april] bij juvenielen, en een volledige rui [juni-oktober] en een gedeeltelijke rui [januari-april] bij adulte vogels. Als de gedeeltelijke rui geen slagpennen omvat, zijn de slagpennen van adulte vogels allemaal van dezelfde generatie, terwijl de vleugeldekveren van 1e-jaarsvogels van twee generaties zijn. De 'ruigrens' maakt het soms mogelijk om de leeftijd te bepalen. Als de adulte winterrui enkele vleugeldekveren omvat, tonen zowel 1-jarige als adulte vogels zo'n grens binnen hun dekveren; leeftijdsbepaling is dan niet mogelijk. Soms zijn er vleugeldekveren van drie generaties. De winterrui kan enkele slagpennen omvatten, vanwege een uitgestelde rui, waardoor een leeftijdsbepaling onbetrouwbaar is.

4 Type 4 omvat een gedeeltelijke rui [juli-september] en een volledige rui [december-maart] voor zowel juveniele als adulte vogels.

Bonte vliegenvanger is een vogel met een 'Type 3' (3)-ruistrategie: de ontwikkeling van juveniel naar adult wordt geïllustreerd door deze foto's.

1 Juveniel

(geslachten gelijk)
JUN-JUL

Kop en bovendelen gevlekt.

GEDEELTELIJKE RUI
in JUL-AUG, wordt

2 1e-winter

(geslachten vaak gelijk)
SEP-MRT

Juveniele vleugel/staart maar nieuwe, ongekleurde kop- en lichaamsveren.

GEDEELTELIJKE RUI
in MRT-APR, wordt

3 1e-zomer [♂]
MRT-AUG

Zwart-wit, met originele bruine (juveniele) vleugel en staart (broedt in dit verenkleed).

VOLLEDIGE RUI
in JUN-AUG, wordt

4 Niet-broedkleed [♂]
AUG-MRT

Lijkt op 1e-winter (of vrouwtje) maar heeft zwarte vleugels en staart.

GEDEELTELIJKE RUI
in MRT-APR, wordt

5 Adult broedkleed [♂]
MAR-AUG

Zwart-wit met zwartige vleugel- en staartpennen (kunnen bleker zijn).

VOLLEDIGE RUI
in JUN-AUG, wordt

4 Niet-broedkleed [♂]
AUG-MRT

Alle foto's in het boek zijn gelabeld op basis van het getoonde **verenkleedtype** (en, indien een overgangskleed, met de werkelijke maand waarin hij is gemaakt tussen rechte haken). Waar het geslacht en/of de leeftijd bekend zijn, wordt dit vermeld, samen met de **periode** waarin dit verenkleed kan worden gezien (de betreffende soort is soms gedurende een deel van deze periode niet in Europa aanwezig). Voor sommige soorten zijn individuen met een bepaald verenkleedtype mogelijk niet determineerbaar, dan geven de bijchriften of/of-categorieën aan, zoals ♀/Juv, 1W/Ad of 1J/Ad waarbij adult vrouwtje en juveniel op elkaar lijken, of 1e-winter of 1e-jaar niet te onderscheiden zijn van adulte vogels, of waar de foto de cruciale verschillen niet duidelijk laat zien. Hoewel sommige verschillen klein zijn, zoals vogels in 1e-zomer die verschillen van adult door de lichte toppen op een paar vleugeldekveren, is het herkennen van zulke subtiliteiten informatief en nuttig bij het determineren van bepaalde soorten.

De soortbeschrijvingen

De soortbeschrijvingen in dit boek zijn gegroepeerd in 38 secties. Elk begint met een inleiding die het aantal soorten en hun gemeenschappelijke kenmerken samenvat en ze waar nodig verder onderverdeelt. Het is belangrijk om alle verstrekte informatie te gebruiken: een combinatie van factoren geeft altijd meer kans op een nauwkeurige determinatie dan slechts één of twee kenmerken. Bestudeer de foto's en let op de bijschriften, lees de beschrijvingen en bijschriften, maar controleer ook de status, verspreidingskaart en habitatvoorkeuren. Elke vogel kan bijna overal voorkomen, maar bijna altijd zal de vogel die je ziet op de juiste plaats, in zijn juiste habitat en op het juiste moment van het jaar zijn. Voor zover mogelijk zijn de soortbeschrijvingen consistent opgebouwd wat betreft de volgorde van de gepresenteerde informatie en de gebruikte terminologie. Het boek is voorzien van kruisverwijzingen om vergelijkingen van gelijken soorten zo snel mogelijk te kunnen maken. Waar relevant zijn mogelijke soorten die verwarring kunnen veroorzaken, gemarkeerd met een oogsymbool () in een paars kader: de cursief gedrukte namen van soorten duiden op zeldzame trekvogels of dwaalgasten binnen de regio als geheel; die met een asterisk (*) geven een 'ontsnapte' of geïntroduceerde vogel aan (d.w.z. niet inheems in Europa). Waar van toepassing leiden verwijzingen bovenaan de pagina naar vergelijkingsplaten waarop gelijken of verwante soorten bij elkaar staan (zoals 'Ganzen in de vlucht'). Het is belangrijk om naar alle beschikbare informatie te kijken om de kans op fouten te minimaliseren.

Groep ('vogeltype')

Beschermingsstatus:
IUCN Rode Lijst-status (WW)
IUCN Lijst-status (EUR) (mits van toepassing) (zie onder)

Afmetingen

Overzicht en beschrijving

Vlucht en geluid

Codes beschermingsstatus
IUCN Rode Lijst (zie blz. 622)
(zwart/rode rand = opgenomen op Europese Rode lijst)

RE Reg. uitgestorven
PE Mog. uitgestorven
CR CR Ernstig bedreigd
EN EN Bedreigd
VU VU Kwetsbaar
NT NT Gevoelig
LC LC Niet bedreigd

Gelijken soorten op dezelfde pagina staan in een gekleurd achtergrondkader

Nederlands | wetenschappelijk

'Dubbelganger(s)'

ZWALLIEN

Boereenzwaluw *Hirundo rustica*
L 17-23 cm (vleug. staart 10-6,5 cm);
Juv 14-15 cm | S 29-32 cm

Rindstuitenzwaluw *Cypselurus*
VL Directe vlucht snel; zwemk. vaak, vleugels naar achteren gelagen, minder stijfklakkerend dan huistenzwaluw (blz. 360) of roodstuitenzwaluw. Hoek laag boven akkers of water; bij wind en regen in beschutting van houtwallen of boomen. Pauzes tijdens boerengagen tijdelijk of maakt een plotselinge zijwaartse draai. Groepen voerengagen soms veel hoger.

Boereenzwaluw (algemene zomergast met-voch)

Boerebijen, dorper-, rozen-, minsters-, huistruik

Roep scherp "vit vit" vaak "stiep" of "tsi" of "tsi-puiter" (blz. 687) of witte kwakstaart (blz. 360); zang snel muzikaal gekwetter met snelle trillen of noten.

keel donker

staart met witte vlekken

Ad

egaal donker-blauwe boerendelen

Juv. MEI-SEP

Alle var. rustica
Tijdens rust in winter-kwetter zonder lange buissteun staartpennen zwart-wit.

Twee sopp. rustica
Ingevoerd en erythrogastrer (dwaalgast uit N-Amerika), die een smalle, vaak gebroken borstband en rozege onderdelen heeft.

344

Ruistrategie (zangvogels) wordt aangegeven door een zwarte cirkel (bijv. - zie blz. 11)

Vergelijkingspla(a)t(en)

Verspreidingskaart

- Hele jaar aanwezig
- Zomergast
- Wintergast
- Doortrekker

Status in Europa

Habitatvoorkeur(en)

Bijschriften
Leeftijd van getoonde vogel: alleen een ♂ of ♀ symbool = adult/broedvogel.

PERIODES, zoals SEP-MRT, geven de maanden aan waarin een verenkleed te zien is. [Datum] tussen rechte haken geeft de maand aan waarin de foto werd gemaakt (bij overgangskleden en waar nuttig).

Opmerkingen
Nadruk op kenmerken

'Dubbelgangers'

In het dubbelgangers'-kader staan gelijken of verwarrende soorten en, *cursief* gedrukt, vergelijkbare zeldzame soorten of ontsnapte soorten (aangegeven met een asterisk (*)) die moeten worden overwogen.

Namen, soorten en ondersoorten

Elke soort heeft een **Nederlandse en wetenschappelijke** naam (*cursief*). Verschillende lettertypes maken onderscheid tussen algemene en zeldzame trekvogels, dwaalgasten en ontsnapte/geïntroduceerde soorten. De wetenschappelijke naam bestaat uit twee delen: het eerste, de geslachtsnaam; het tweede de soort. Variaties in uiterlijk en geluid binnen het verspreidingsgebied van een soort kunnen voldoende zijn om ondersoorten te onderscheiden, aangegeven door een derde deel. **De taxonomische indeling en de wetenschappelijke namen in dit boek volgen Birdlife International.**

Gemiddelde verschillen tussen **ondersoorten** zijn het best te zien bij museumexemplaren; het is niet altijd mogelijk om individuele vogels in het veld aan een ondersoort toe te wijzen, behalve op locatie. Met uitzondering van enkele soorten die een groot aantal ondersoorten en/of intergradaties hebben die op elkaar lijken, worden die in Europa voorkomen genoemd. Voor zover mogelijk wordt het geografische verspreidingsgebied van elk daarvan samengevat en wordt een korte beschrijving gegeven voor taxa die zichtbaar verschillen. **In enkele gevallen worden vogels die in dit boek als ondersoort worden behandeld, door andere taxonomische autoriteiten als volwaardige soort erkend.**

Afmetingen

Langte (L) (snavelpunt tot staartpunt) en spanwijdte (S) worden gegeven als een bereik (♂ en ♀ afzonderlijk indien van toepassing). Een zeer lange snavel of lange staartpennen kunnen een misleidende indicatie van de grootte geven en een slanke vogel die even lang is als een ronde kan er veel 'kleiner' uitzien. *Binnen* groepen kunnen subjectievere indrukken van grootte worden gegeven, maar deze zijn niet van toepassing *tussen* groepen (bijv. merel is een 'grote' lijster; wintertaling, veel groter, een 'kleine' eend).

Beschermingsstatus

De beschermingsstatus van elke soort wordt aangegeven met een pictogram naast de Nederlandse naam. Dit is gebaseerd op de wereldwijde Rode Lijst van 2020, die wordt gecoördineerd door Birdlife International. Informatie over de gebruikte categorieën vind je op *blz.* 622 (en samengevat op de voorflap). Voor de soorten die van nature en regelmatig in Europa voorkomen, is een tweede pictogram opgenomen dat de status op de Europese Rode Lijst aangeeft.

Overzicht en beschrijving

Beschrijvingen beginnen met een samenvatting van het uiterlijk en gedrag van de soort, met een overzicht van kenmerken die beide geslachten en

alle leeftijden gemeen hebben. Dit wordt gevolgd door een beschrijving van het 'adulte' verenkleed, beginnend met het mannetje en opgedeeld in broedkleed (zomer) en niet-broedkleed, vervolgens het vrouwtje en daarna de juveniele en andere onvolwassen kleden. De term 'adult' kan zo worden opgevat dat de geslachten gelijk zijn; broed-/niet-broedkleed zijn hetzelfde, tenzij anders aangegeven. **Vetgedrukte** kenmerken zijn belangrijk voor het determineren van de soort.

De gebruikte codes zijn: **Ad** = adult (evt. aangevuld met **Br** = broedkleed of **Nb** = niet-broedkleed); **♂** = mannetje; **♀** = vrouwtje; **Juv** = juveniel; **1W** = 1e-winter; **1Z** = 1e-zomer; **2W** = 2e-winter (enzovoort); **1J** = 1e jaar (enzovoort); **Onv** = onvolwassen. Combinaties als **♀/1W** (vrouwtje of 1e-winter) geven aan dat geslacht/leeftijd gelijk zijn.

Een **③**-symbool geeft de leeftijd aan waarop een vogel volgroeid is. Het kan lastig zijn om de leeftijd te bepalen van onvolwassen vogels (zoals bij meeuwen) die niet even snel groeien.

G | beschrijft het 'geluid', de zang en/of roep van de soort. Geluiden kunnen essentiële aanwijzingen zijn voor de determinatie en hoewel het vaak moeilijk is om ze in tekst uit te drukken, is er een poging gedaan om ze als een geheugensteuntje te laten dienen als je de vogel al hebt gehoord, of een indicatie te geven van wat je kunt verwachten.

VL ● | (zwarte stip betekent strikt nachtelijke trekvogel) beschrijft vluchtacties en verenkleedpatronen (of vormen, zoals een gevorkte staart) die in de vlucht wel, maar bij staande of drijvende vogels niet zichtbaar zijn. Groepsgrootte/- gedrag wordt vermeld waar van toepassing.

Verspreidingskaart, status en habitat

Er is voor elke regelmatig voorkomende soort een **kaart** opgenomen, waarop de broed-, overwinterings- en trekgebieden zijn weergegeven op basis van informatie van Birdlife International.

Het **statuskader** geeft aan hoe algemeen (of anderszins) de soort in Europa is en de tijd van het jaar waarin hij is te zien. Vogels die 'trekvogels' worden genoemd, trekken in een jaarlijkse cyclus van en naar Europa; degenen die 'deeltrekkers' worden genoemd, trekken binnen Europa. De term 'dwaalgast' beschrijft een soort die zich buiten zijn gebruikelijke trekroute bevindt; voor dergelijke soorten wordt hun herkomstgebied gegeven.

Het **habitatkader** geeft aan in welk(e) type(n) habitat(s) de soort meestal voorkomt. Voor zeldzame doortrekkers en dwaalgasten is deze informatie opgenomen in hun statuskader.

Gebiedsaanduidingen die worden gebruikt zijn: C = Centraal, O = Oost, N = Noord, Z = Zuid, W = West, of combinaties (bijv. ZW = Zuidwest).

De vogelgroepen

Deze galerij met miniatuur-afbeeldingen van typische vogels uit elke groep stelt je in staat om snel naar de relevante **INLEIDING** of hoofdssectie/ specifieke bladzijde(n) te gaan wanneer je een vogel probeert te determineren.

ZWANEN, GANZEN EN EENDEN (blz.20)

Zwanen blz. 26–27

Ganzen blz. 28–37

Bergeenden

blz. 36–37

Grondeenden

blz. 38–47

Duikenden

blz. 48–66

FUTEN, DUIKERS en AALSCHOLVERS (blz. 72)

Aalscholvers blz. 84–86

Duikers blz. 80–83

Futen blz. 75–79

ZEEVOGELS (blz 87–89)

Genten

blz. 90

(Pijl)stormvogels

blz. 91–97

Stormvogeltjes

blz. 97–99

Alken blz. 101–105

 ZELDZAME ZEEVOGELS

Zie blz. 539–544 voor andere (zeldzame) zeevogels die qua vorm afwijken van de hier getoonde.

GROTE WATERVOGELS (blz. 198)**Reigers**

blz. 212–215

ROERDOMP

REIGER

Zilverreigers

blz. 209–211

Lepelaars

blz. 208

Ibissen

blz. 203

Ooievaars blz. 206–207**Kraanvogels**

blz. 204–205

Flamingo's blz. 202**Pelikanen**

blz. 200–201

MEEUWEN en STERNS (blz. 106–107)**Meeuwen blz. 114–131****Sterns blz. 136–145****JAGERS (blz. 146)****Jagers blz. 150–153**